

't bepaald een gebrek dat N. Beets, Is. da Costa, D. en P. D. Chantepie de la Saussaye, A. en H. Pierson niet zijn behandeld. Waarom wel de Groninger richting opgenomen, maar niet de ethische, confessionele en evangelische? (En ook niet het begrip evangelisch, dat in *De Grote Oosthoek* goed was behandeld?). Er zijn nog al wat oneffenheden en fouten blijven zitten. De Geref. Gemeenten vormen geen verbond (216a), maar een verband (zie *DGO*). Sub: Chr. Geref. Kerken, is in de laatste zin 'Christelijk' weggevallen (121a). J. H. van der Palm stond niet in St. Maartensdijk (450a), maar in Maartensdijk (*DGO*). Leer ligt niet in Friesland (261a en *DGO*), maar in Oost-Friesland (*Oosthoek's encyclopedie*, 5e dr.), ook toen P. Hofstede de Groot er werd geboren, van wiens werk verschillende titels onnauwkeurig zijn weergegeven. De bibliografie lijkt me inderdaad nog een geduchte controle waard. Zo stuit men driemaal achtereen op zekere Haijema (417b), waar het Haitjema moet heten, en even eerder op Dermunt i.p.v. Dermout. Korteidshalve beperk ik me verder tot de bede om een dubbel corrigendum in het artikel A. Kuyper (317 vlg.), om in *De gemene gratie* nog een *e* toe te voegen en *Ons Program* te dateren in 1879 (i.p.v. 1897). Materiëel heb ik o.m. kritiek op het gemis aan statistische gegevens in de artikelen over de diverse kerkgenootschappen, terwijl er wel voor de illustratie van economische en demografische ontwikkelingen talloze tabellen met (voor mij althans) vrij onnozele figuurtjes zijn opgenomen. Dat ook met dit lexicon op tafel het nog moeite kost om gezochte informatie te voorschijn te halen, is bijvoorbeeld het geval als men zich de vraag stelt of de Geref. Kerk tijdens de Republiek der Ver. Nederlanden een staatskerk was of niet; of wanneer kerk en staat werden gescheiden (vergel. 417a en 499a). Bij de bewerking hebben sommige artikelen wel geleden, vergel. bijvoorbeeld Ned. Herv. Kerk of Geref. Kerken met *DGO*. 'Het Algemeen reglement van 1816 verbrak de continuïteit met de Dordtse Kerkenordening van 1618-1619' (216a), lees ik nu, terwijl C. P. van Andel in *DGO* had geschreven: 'De reglementen (. . .) verbraken in menig opzicht de continuïteit met het klassieke verleden der kerk'. En wat moet ik denken bij de daaropvolgende zinsnede: 'De Synode van 1816 vormde sindsdien het hoofdbestuur van het kerkgenootschap'? Dit is geen muggezifterij; hoe beknopter men moet schrijven, hoe meer het aankomt op juiste, scherpe formulering. Tenslotte twee vragen aan de uitgever. Waarom mogen de regels niet doorlopen tot het eind? Waarom kan een vergelijkbare Duitse uitgave, het *Lexicon der deutschen Geschichte* (uit 1979) voor de helft van de prijs tweemaal zoveel bieden?

Aart de Groot

Gerben Abma, *Geloof en Politiek. Confessionele partijvorming in Friesland: Ontstaan en eerste jaren (1852-1871)*.

Diss. V.U. Amsterdam. B.V. Friese Pers, Leeuwarden/Ljouwert (1980). 530 blz. f 85,-.

Dit boek dankt zijn ontstaan aan de warme belangstelling van zijn auteur voor de gedachten van Hoedemaker, voor de geschiedenis van Friesland en voor het grensgebied van kerk en politiek. Een studie over J. J. Schokking en zijn Fries Christelijk-Historischen van rond de eeuwwisseling had dan ook voor de hand gelegen, maar daar de wortels voor deze formatie al een halve eeuw dieper in